НОВАЕ ЖЫЦЬЦЁ

Цана асобнага нумару 500 м. п.

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: **Вільна, Біскупская вул. 12.** (Biskupia 12).
Рэдакцыя адчынена ад 12 да 2 штодня апрача сьвяточных дзён.

Выходзіць раз у тыдзень.

Падпіска на адзін месяц з дастаўкаў да хаты 2000 м. п. Для заграніцы ўдвая даражэй.

Няпрынятыя ў друк рукапісы назад ня вертаюцца. Аплата надрукованага залежыць ад рэдакцыі.

Цана абвестак: перад тэкстам 1000 мк., сярод тэксту 800 мк. і на апошняй страніцы 600 мк. за радок пэтыту ў 1 шпальт.

№ 3 **Чацьверг, 15-га сакавіка 1923 г.** **Год I.**

Захад ці Усход?

Здаўна Беларусь падлягае двум культурным уплывам: з Заходу — польскаму, з Усходу — расейскаму. Побач з барацьбой гэтых уплываў паміж сабою, ішло і аружнае змаганьне паміж Польшчай і Расеяй за фізычнае ўладаньне Беларускай зямлёй, якое завяршылася — прынамся да часу — падзелам нашае Бацькаўшчыны на аснове Рыжскага міру, гэткага крыўднага і гібельнага для народу Беларускага.

Але такі канец аружнага змаганьня зусім не зьяўляецца канцом змаганьня культурнага. Палітычныя межы ня могуць спыніць праніканьня культурных уплываў, праніканьня тых ці іншых ідэй у абедзьве часьціны Беларусі. І барацьба паміж культурнымі ўплывамі Заходу і Усходу на нашай зямлі будзе трываць далей.

Той факт, што беларусам прыходзіцца зрабіць яшчэ вялізарную творчую работу дзеля ўмацаваньня сваей самастойнай нацыянальнай культуры, прымушае сур'ёзна лічыцца з чужымі ўплывамі на нас у часе будаваньня нашае культурнае незалежнасьці. Хоч-ня-хоч, нам пакуль-што прыходзіцца карыстацца тымі культурнымі здабыткамі, якія прыдбалі сабе дужэйшыя за нас народы.

Вось-жа, ў Заходняй Беларусі зусім натуральна перавага ўплыву польскага, таксама, як у Усходняй — расейскага. Беларускае культурнае будаўніцтва йдзе і тут, і там, але йшчэ трудна сказаць, ці Вільня, ці Менск станецца цэнтрам, які дасьць кірунак усей нашай культуры. Усё залежыць ад таго, як будзе далей разьвівацца беларуская культурная творчасьць на абох бакох праведзенае ў Рызе гранічнае лініі. Усё залежыць ад таго, **ці Вільня, ці Менск дасьць вялікшы ўклад у нашу культуру, здалее стварыць больш культурных цэннасьцей.**

Дагэтуль здавалася, што такая кіраўнічая роль выпадзе на долю віленскага цэнтру, выявіўшага сваю перавагу ўжо ў перадваенных часах. Тут заўсёды гуртаваліся выдатнейшыя беларускія культурныя сілы, тут стварыліся галоўныя беларускія установы, друкаваліся кніжкі, газэты. Згэтуль ішлі ў народ усе нацыянальныя лёзунгі.

Аднак, апошнія гады паказуюць на поўную магчымасьць пераносу такога цэнтру з Заходу на Усход. Прынамся, **палітычны** цэнтр перайшоў у Менск ад часу абвешчаньня Радай Рэспублікі незалежнасьці Беларусі (пяць гадоў таму назад): ад 25 сакавіка 1918 году тамака зьмянілася толькі тое, што дзяржаўнае будаўніцтва Беларусі апынілася ў руках камуністаў. Цяпер мы бачым стварэньне ў Савецкай Беларусі вельмі моцнага **культурнага** цэнтру. Бачым там шырокую беларускую культурную работу, вядзеную **дзяржаўнаю уладаю**, бачым закладзіны сотняў беларускіх народных школ, школ другое ступені (гімназій), вышэйшых навуковых устаноў, урадовых часопісей, бачым увядзеньне беларускае мовы ў адміністрацыю краю. А ў тым-жа самым часе, ў Заходняй Беларусі—пад уладай Польшчы — лічба беларускіх народных школ **паменшала** з сотняў да дзесяткоў, сярэднія школы ледзьве дыхаюць, да вышэйшае навукі доступ беларускім матурыстам зачынены, і яны прымушаны ехаць у гасьцінную Прагу чэскую, і ці ў той-жа Менск, каб прадоўжыць вучэньне. Лічба культурных працаўнікоў працярэблена вядомай высылкай „трыццаці трох", а такжа выездам на Усход — бо тут ужо нельга было жыць. Аб беларускай прэсе сумна і ўспамінаць! Але найбольш яркай праявай аслабленьня вагі віленскага цэнтру зьяўляецца выдавецтва кніг: за 1922-23 вучэбны год можна на пальцах пералічыць выданыя ў Вільні школьныя учэбнікі. Тымчасам у Савецкай Беларусі бачым нешта зусім неспадзяванае: ў надрукаваным у гэтым нумэры сьпіску менскіх выданьняў 1922-23 г.г. знаходзім 44 назовы ўжо надрукаваных беларускіх кніг (—і то кніг вялікіх, вартых гэтага назову!), ды 16—у друку!

Як відаць, прыраўнаваньне выпадае не на карысьць Вільні. І гэта зразумела: ў Менску ўсё робіцца **на дзяржаўны кошт**, у Вільні — на кошт **выключна беларускага грамадзянства**, прымушанага несьці на сябе апрыч таго і вялізарны цяжар польскіх дзяржаўных выдаткаў. У Менску культурныя сілы прыбываюць, бо ўзгадовываюцца новыя пакаленьні культурных працаўнікоў. У Вільні яны ўбываюць. Дык трэба спадзявацца, што калі ў нас нічога ня зьменіцца, дык і ў будаваньні самастойнай беларускай культуры Менск апярэдзіць Вільню; а раз туды перанясецца кузьня, ў якой куецца наш нацыянальны дух і нашы культрныя ідэалы, раз Заходняя Беларусь будзе прымушана карыстацца здабыткамі менскага цэнтру, а не наадварот,— дык ясна, што, ня гледзячы на ўсе загародкі, будаваныя паміж Заходняй і Усходняй Беларусяй, уплыў культуры Усходу запануе ў нашай агульна-нацыянальнай культуры.

Ці добра гэта для беларусаў? Пакажа будучына.

Ці добра для Польшчы? —Ну, аб гэтым хай баліць галава тым польскім „дзяржаўным мужам", якія паставілі беларусаў пад уладай Польшчы ў зусім немагчымае палажэньне.

Лаўрыновіч.

Палітычныя падзеі.

Польшча. Як відаць з справаздачы Р. К. К. Р., доўг дзяржаўнага скарбу павялічыўся ў лютым на 285 з паловаю мільярдаў марак і 28 лютага быў 1.085 мільярдаў мк. Выдана было розных „гаспадарчых" пазычак 54,7 мільярдаў мк.; сума ўсіх выпушчаных да гэтага часу банкнотаў—1.177.300 мільёнаў мк. На аднаго жыхара прыходзіцца каля 40.000 мк. (меній як 5 залатых франкаў) папяравых грошай у той час, як нармальнае эканамічнае жыцьцё вымагае ня меней як 60 зал. фр. на чалавека абаротнага капіталу.

Адбываюцца нарады паміж саюзам сельска-гаспадарчых работнікаў і саюзам землеўласьнікаў аб заключэньні калектыўных дагавораў на наступаючы с.-гасп. год. Вядзецца вострая барацьба; абшарнікі ставяць нямагчымыя варункі працы. Стасуюцца да болей сьвядомых работнікаў рэпрэсыі: па даным праф. саюзу толькі ў 60 паветах б. кангрэсоўкі і б. забору прускага выгнана са службы 7.338 парабкоў, 469 работніцкіх дэлегатаў, 167 mężów zaufania і г. д. Гэта робіцца на абшарах, дзе ўсёж такі закон хоць крыху дазваляе работнікам бараніць свае правы перад усемагутным панам, дазваляючы арганізацыю праф. саюзаў. А што-ж у нас „на крэсах", на якія да гэтага часу не разьцягнуты закон аб калектыўных дагаворах, дзе парабак выключна залежыць ад ласкі ясьневяльможнага пана, які апрача клясовай, мае да яго яшчэ нацыяльную ненавісьць.

Францыя. Забастоўка горнарабочых у басэйне Луары закончылася, работнікі дабіліся падвыжкі платы. Забастоўка ў Лотарынгіі і басэйне Саары трывае далей.

Санат большасьцю 193 галасоў адкінуў папраўку аб скарачэньні вайсковай службы да аднаго году.

Пуанкарэ заявіў, што толькі тады, калі немцы прызнаюць сваю віну і пойдуць на уступкі, Францыя згодзіцца разгледзець іх прапацыі.

Літва. Літва ў адказе на ноту Чычэрына згаджаецца на пасрэдніцтва паміж Польшчай і Літвою ў справе нэйтральнай паласы. Ходзяць чуткі, што місію пасрэдніцтва возьме на сябе Нарвэгія.

Нямеччына. Немцы адмовіліся выслаць свайго прадстаўніка ў камісію ў справе дастаўкі азотных прадуктаў Францыі, Італіі і Бэльгіі. Пры гэтым немцы заявілі, што начнуць з Італіей беспасрэдныя перагаворы аб дастаўцы гэтых прадуктаў.

У Баварыі раскрыт манархічны загавор. Арыштавана шмат відных манархістаў.

Англія. Адбыліся дадатковыя выбары ў парлямэнт. Ува ўсіх трох акругах кандыдаты ўрадавай партыі праваліліся. Відаць палітыка кансэрватыўнага кабінэту Бонар-Лоу ня мае спагаду сярод насяленьня.

Парлямэнцкая рабочая фракцыя пастанавіла перад скліканьнем канфэрэнціі прадстаўнікоў работніцкіх арганізацый і сацыялістычных партый усіх краёў, склікаць канфэрэнцыю прадстаўнікоў сацыялістычных фракцый французскага, бэльгійскага і італьянскага парлямэнтаў у справе Рурскай акупацыі.

Турцыя. Нацыянальнае Сабраньне ў Ангоры апрацавала гэткія варункі міру: Масульскае пытаньне павінна быць урэгулявана ў паразуменьні з Англіяй; фінансавыя, эканамічныя і адміністратыўныя справы павінны быць вырашаны згодна з прынцыпам поўнай незалежнасьці турэцкага народу; акупаваныя абшары павінны быць эвакуаваны зараз-жа па падпісаньні мірнага трактату. Мейсцам для далейшых перагавораў Турцыя прапануе Канстантынопаль.

Баўгарыя. У палове студня адбыліся выбары ў павятовыя рады. Усяго галасавала 994000 выбаршчыкаў. Найболей атрымала галасоў сялянская партыя—437000, далей камуністы — 230000, блёк рэакцыйнай буржуазіі — 219000, лібэралы—66000 і сацыялісты—41000.

Справа ўсходніх межаў Польшчы.

Вырашэньне справы ўсходніх межаў Польшчы зацягіваецца, як кажуць, з прычыны хваробы ангельскага прадстаўніка. Літоўскі Старшыня Міністраў Гальванаўскас выезджае да Парыжа. Выехаў і Польскі міністар заграничных спраў п. Скржыньскі. Польскія газэты непакояцца аб тым, што справа можа быць вырашана не на карысьць Польшчы, дзеля таго што Урад выбраў неадпаведны мамэнт — калі саюзьніца Польшчы — Францыя заблуталася ў Рурскім пытаньні і шукае зьбліжэньня з Сав. Расеяй. Ясна, што каб найсьці падтрыманьне ў так важнай для сябе справе, Францыя гатова йсьці на уступкі ў не так важных для яе Польскіх справах.

Адраджэнскі рух сярод лужыцкіх славян.

Гэты, бадай адзін з найменшых, славянскіх народаў, ня гледзячы на цяжкія варункі свайго істнаваньня сярод нямецкага мора, горача ўзяўся за справу свайго нацыянальнага адраджэньня; асабліва рух гэты ўзмогся ў паваенныя часы і карыстаецца падтрыманьнем другіх братніх народаў, якія здабылі ўжо сваю незалежнасьць, як Чэхія і Югаславія. У часе заключэньня Вэрсальскага трактату лужычане выставілі дамаганьне сваей нацыянальнай незалежнасьці і хоць гэтыя жаданьня не здзейсьніліся, ўсё-ж-такі ня страцілі веры, а з новай энэргіяй вядуць працу ў справе нацыянальнага адраджэньня, на грунце культурным, сацыяльным, гаспадарчым.

Найбольшую дзейнасьць выяўляе арганізацыя лужыцкага „Сокала"; заснаванага праз студэнта пражскага ўнівэрсытэту Гэрмана Шлецы. Гэтая арганізацыя падтрымлівае цесную лучнасьць з падобнымі чэскімі арганізацыямі. Гаспадарчыя арганізацыі так-сама пашыраюцца; найболей важнаю з іх зьяўляецца заснаваны ў 1919 г. Лужыцкі Народны Банк. Шырака вядзецца культурная праца: закладаюцца школьныя таварыствы, выдавецтвы, народны тэатр, нацыянальны хор і г. д. У часе апошніх выбараў у нямецкі парлямэнт лужычане выступілі з уласнымі сьпіскамі кандыдатаў і цяпер змагаюцца аб увядзеньні ў школе лужыцкай мовы.

Аб польскім „злотым".

Міністар фінансаў Грабскі ўнёс у Сойм праэкт уставы аб аздараўленьні фінансаў. Усім нам добра вядома гэтая хвароба польскіх фінансаў, якая выклікае пастаянную зьніжку маркі і ўзрост дарагавізны. Вось-жа цяпер польскія фінансісты займаюцца вышуканьнем тых срэдстваў, якія-б маглі стварыць варункі для устанаўленьня сталага курсу польскай валюты.

Найлепшым разьвязаньнем гэтага пытаньня было-б такое, каб выпусьціць новыя грошы, якія-б забясьпечываліся адпаведным запасам золата, альбо якіх-небудзь іншых сапраўдных вартасьцяў. Заставалася-б тады ўстанавіць у які спосаб і тэрмін цяперашнія маркі будуць вымянівацца на новую валюту; пасьля гэтага марка перастала-б істнаваць, а Польшча мела-б новую валюту, забясьпечаную золатам ці іншымі сапраўднымі вартасьцямі.

Але ў сучасны момант такая аснаўная рэформа валюты ў Польшчы не магчыма па той простай прычыне, што запас у дзяржаўным скарбе золата і

іншых каштоўных мэталаў так малы, што ні ў якім выпадку ня можа служыць за падставу, на якой можна абапёрці новую валюту. І вось урад ставіць бліжэйшай мэтай хоць-бы на які час устрымаць спадак маркі (стабілізацыя маркі), а тады ўжо падгатаваць пераход ад валюты ў марках да новай.

Яшчэ ў 1919 г. Уставадаўчы Сойм пастанавіў, што будучая грашавая адзінка ў Польшчы будзе называцца „злоты“, а ў верасьні 1922 г. устаноўлена, што „злоты“ польскі мае такую вартаць, што і швайцарскі залаты франк, але ўсе гэтыя пастановы застаюцца толькі ў тэорыі і з прычын, паказаных намі вышэй, у жыцьцё ня ўведзены.

Сутнасьць урадовага праэкту ляжыць у тым, што марка польская застаецца і на далей абаротнаю манэтаю, адначасна-ж уводзіцца польскі „злоты“, як манэта для разрахунку і аблічэньняў, гэта знача, што „злоты“ польскі ня ёсьць якая-сь запраўдная рэальная манэта, а тэорытычная, істнуючая толькі ў паняцьці і стасавацца будзе толькі ў разрахунках і аблічэньнях. Так напр., калі хто аддае ў банк 80.000 мар. польскіх пры курсе „злотага“ 8.000 мар., дык будзе лічыцца, што ён палажыў у банк 10 „злотых“, а калі ўласьнік захоча атрымаць свой уклад назад, дык яму выдадуць столькі марак, колькі іх прыпадае за 10 злотых па курсу дня.

Вартасьць, альбо курс „злотага“ будзе перыадычна устанаўлівацца міністрам фінансаў, залежна ад сярэдняй цаны цэлага шэрагу тавараў, так што па меры ўзросту агульнай дарагавізны—па меры далейшай зьніжкі маркі—злоты будзе мець што раз большую цану, адносна да маркі.

Істнаваньне адначасна двух валют—маркі і „злотага“—бязумоўна стварае некаторыя труднасьці. Але з другога боку трэба адзначыць, што ўвядзеньне „злотага“ прывядзе да палягшэньня адносін ў многіх галінах гаспадарчага жыцьця. Асабліва для работнікаў і служачых гэтая рэформа будзе мець важнае значэньне, дзеля таго, што норма зарабатнай платы будзе апірацца на „злотым,“ вартасьць якога час-ад-часу дапасоўваецца да ўзросту дарагавізны.

Весткі з Сойму.

Сойм адкінуў сьпешнасьць прапазыцыі Украінскага пасольскага клюбу аб хутчэйшым заканчэньні сьледства ў справе арыштаваных палітычных украінцаў, якія больш як 5 месяцаў сядзяць у вастрозе і аб пакараньні чыноўнікаў, якія пазьверску абходзіліся з арыштаваным.

У зямельнай камісіі ўсё яшчэ разглядаюць справу аб дапамогах асаднікам. Квапінскі (P. P. S.) дамагаўся, каб крэдыты былі выдадзены ўсім асаднікам, патрабуючым дапамогі ўва ўсей дзяржаве і павялічэньня гэтага крэдыту да 100 мільярдаў.

Зямельная Камісія прыняла праэкт аб асыгнаваньні 50 мільярднага крэдыту для асаднікоў. Украінскія і беларускія паслы адмовіліся ад галасаваньня і зложылі дэклярацыю пратэсту.

Беларуская культурная праца на Смаленшчыне.

Беларускі культурны рух сьпіць па губэрні, ня глядзячы на тыя патрэбы, якія ў кірунку беларускай справы адчуваюцца на мясцох.

Яшчэ ў лістападзе месяцы ў Смаленскім губ. аддз. нар. асьветы (Губано) быў атрыман загад з Нацмену аб адчыненьні з восені 1922 г. да 40 школ у кожным павеце губэрні, згодна пастанове зьезду загадчыкаў Губано. Якія-ж меры былі прыняты наконт гэтага? Загад быў—так ці йначай рэалізаваць яго трэба было. Перапісалі загады Нацмена ды і разаслалі яго па паветах, а там іх захавалі „пад сукно“. Усе стараньні Белсэкцыі Губано ні к якім вынікам не прывялі. Загады аб адчыненьні беларускіх школ цапалі ў паветы, дзе так і загінулі.

Бюро Нацмен ужо і ў гэтым папярэдзіла Смаленскі Губано, выдаўшы загад аб увядзеньні беларусазнаўства ў Пэдтэхнікумах Смал. губ. бо як-жа можна адчыняць беларускія школы, не паклапаціўшыся аб падрыхтоўцы беларускіх настаўнікаў? А пакуль уласныя Пэдтэхнікумы могуць даць настаўнікаў дзеля беларускіх школ, патрэбна-б было зьвярнуць увагу не падрыхтоўку хоць самага малага ліку настаўнікаў на павет праз розныя беларускія настаўніцкія каротка-тэрміновыя курсы ў С. С. Р. Беларусі (Менску) альбо праз арганізацыю сваіх каротка тэрміновых беларускіх курсаў у губэрні, альбо ў павятовых гарадох, аб'яднаныя дзеля няхватку як лектарскіх, так і іншых магчымасьцяў у адным з некалькіх сумежных паветаў.

А распрацоўка праграм дзеля беларускіх школак, альбо дапасаваньне істнуючых, разьмеркаваньня курсу беларусазнаўства з беларускай мовай па школах II й ступені і іншая падрыхтоўная агульная праца, ці-ж гэта не ляжыць на заданьні Губано? Пакуль што усё гэта прадастаўлена самім паветам; якія на гэта погляды паветаў—ня ведаю.

Праўда, у Горацкім павеце справа абстаіць крыху іначай. Справа па падрыхтоўцы к адчыненьню беларускіх школ яшчэ не пачыналася, але намячаецца ў недалёкім будучым: у пачатку сьнежня мінулага году, дзеля тымчасовага абгавору гэтай справы, была сабрана дыскусыйная нарада інструктароў нарасьветы, якая дала вельмі многа спрэчак па пытаньню аб патрэбе адчыненьня белар. школ, на аснове якіх пав. аддз. нар асьветы і пачаў шукаць патрэбных сьцежак дзеля выкананьня загаду аб адчыненьні беларускіх школ у павеце з будучага вучэбнага году. Погляды і самаго кіраўніка пав аддзелу на беларускі культурны рух досыць правідловыя і здаровыя.

На дапамогу Горацкому пав. аддзелу зьявілася беларуская студэнцкая сэкцыя Горацкага С.-Гаспадарчага Інстытуту, якой пав. аддзел. як ядынай арганізаванай беларускай карпарацыі ў павеце, даручыў распрацаваць плян рэальных мерапрыяцьцяў к адчыненьню з восені 23 году ў павеце некалькіх беларускіх школ. Кардынальныя пытаньні, якія трэба вырашыць дзеля гэтага, перш за ўсё — гэта падрыхтоўка настаўнікаў дзеля беларускіх школ, выпрацоўка праграм, надзяленьне школ беларускімі падручнікамі, і намечаньне раёнаў, у якіх на першы час патрэбна адчыненьне беларускіх школ, як базы дзеля намячэньня далейшых пунктаў.

У палове сакавіка будзе склікана нарада настаўнікаў павету дзеля абгавору пэдагагічна-мэтадалёгічных пытаньняў, якой і будзе далажана і абгаворана далейшая праца па адчыненьню беларускіх школ у павеце.

М. Г—к.

Аб беларускай мове.

Часта сустракаем гутарку аб тым, што ня можаць быць ніякае гутаркі аб беларускай нацыянальнасьці, бо няма нат такое—беларускае мовы. На наша жаданьне вучыцца па беларуску, так як гутарым штодзень і як гутарылі нашыя бацькі і дзяды, чуем адказ: „як мага вучыцца, думаць, маліцца, тварыць у мові, якое няма“.

Гэткія гутаркі цяпер для нас пустыя і сьмешныя. Няхай сабе тыя ці іншыя нашыя „дабрадзеі“ выдумываюць розную лухту—мы пазналі праўду, мы ідзем сваім шляхам. Рэдка надта бывае, каб дрэва вырванае з карэньнямі і перасажанае на іншы грунт, магло магутна разьвіцца. Часьцей гінець зусім, або калі і жыве, дык і хараства ў ём мала і карысьці ніякае яно ня дасьць. Так і чалавек калі пакіне бацькаўскую мову, можаць надта добра навучыцца чужое, але ніколі ён ня зможа ў ёй выказаць ўсяго таго, што ляжыць на душы. Стараецца ўсяляк, часамі ачмуціць сябе, што вось для яго бліжэйшая тая ці іншая мова—ўсё гэта няпраўда! Нам ня трэба доказаў аб тым, што мова беларуская ёсьць, што яна жыве, што яна для нас патрэбна як паветра, як сонца. Мы добра ведаем усё гэта. Але вось як ня дзіўна, але яшчэ ёсьць злосныя а то і бязглуздыя людзі, якія ставяць закіды, што беларуская мова гэта ёсьць быццам мешаніна польшчыны і расейшчыны.

Пастараемся пабіць іх славамі прафэсара Ст. Смолька, вучопага, які ніякае карысьці ня мог мецi, пішучы сваю працу. У сваём творы „Les Ruthènes“ (кніжка выдадзена ў 1914 г. у Кракаве)

„Гаворачы аб самабытнай мове, бяручы з баку навукова-лінгвістычнага, мусім зьвярнуць увагу на: 1) фанэтыку (правіла, якія кіруюць пераменамі гукаў, 2) морфолёгію — навука аб граматычнай структуры і 3) багацьце мовы і перад усім на сэмазіолёгію (значэньне слоў). Сінтаксіс ня йграець ніякае ролі, прынамсі мы так думаем, дячуючы хаця-б той простай прычыне, што ягоныя галоўныя прынцыпы столькі разоў мяняліся, залежна ад розных мамэнтаў і абставінаў гістарычных, у якіх расла мова. Прынцыпы гэныя зьяўляюцца лёсамі эвалюцыйнага разьвіцьця і яны ніколі ня даюць магчымасьці сказаць, што вось гэта дыялект, а там „самабытная мова“. Для прадмета, якім мы займаемся, структура граматычная ня зьяўляе рашучага мамэнта, бо граматыка амаль не ва ўсіх славянскіх мовах (за выняткам баўгарскае) тая самая.

Усходнюю галіну славянскіх моваў можам падзяліць на такія тры зусім розныя часьці: 1) вялікаруская-маскаўская, з якое пачалася сучасная літэратурная і афіцыяльна-дзяржаўная мова расейская, 2) украінская і 3) беларуская.

Як вядома, гэты падзел лінгвістычны (з боку мовы) адказвае і гістарычнай наагул эвалюцыі гэтае славянскае галіны.

Кожная з гэтых трох дыялектычных групаў творыць сама ў сабе лінгвістычную еднасьць, зложаную з блізкіх сабе і падобных „гаворак“ (нарэчые). Усе тры разам, хаця кожная група адзначаецца ад другое характэрнымі фонэтычнымі рысамі, твораць аднак пэўнае, нешта цэлае зусім іншае ад мовы польскае (перад усім з боку фонэтычнага), ці ад тых славян, якія належаць да паўднёвае галіны славянскае сям'і і гаманяць па баўгарску, ці сэрба-харвацку. Гэта факт бязумоўны. З другога боку, што надта часта бачыцца ў практычным жыцьці, кожны Беларус згутарыцца ня толькі з Украінцам, а нат з сваім суседам Палякам, які так-

Становішча беларускай школы у Латвіі.

(Гл. № 2 „Н. Ж.“).

VI.

Становішча беларускай школы на 1-е студня 1923 г.

Пачатак 2-га школьнага году працы Беларускага Аддзелу абазначыўся:

1) адкрыцьцем 2-х сярэдніх беларускіх школ: у м. Дзьвінску Урадовай Сярэдняй Школы, у складзе 4-х клясаў; у м. Люцыне Прыватнай Сярэдняй Школы Беларускага Таварыства „Бацькаўшчына“, ў складзе 2-х малодшых клясаў;
2) адкрыцьцем у м. Дзьвінску 2-х гадовай Сельска-Гаспадарчай Школы Т-ва „Бацькаўшчына“, у складзе аднэй першай клясы;
3) адкрыцьцем 4-х новых аснаўных беларускіх школ,—у тым ліку ў Краслаўцы, агульны лік якіх узрос, такім чынам, да 50.
4) заменай раду вучыцялёў велікарусаў і палякаў, неўладаючых беларускай мовай, новападгатаванымі беларускім і вучыцелямі першага выпуска Аднагадовых Вучыцельскіх Курсаў, і, у зьвязку з гэтым,
5) поўным пераходам 60% беларускіх аснаўных школ Дзьвінскага павету на выкладовую мову—беларускую.

Пачаўшаяся замена сваімі вучыцелямі вучыцялёў велікаросаў і палякаў вызвала сярод апошніх вялікае нездаволеньне і перапалох. З мэтай утрыманьня за сабой пасадаў, яны павялі сярод мяйсцовага беларускага жыхарства агітацыю супроць беларускай мовы і школы, палохаючы баязьлівых сялян-беларусаў рознымі страхамі: каталікам гаварылася, што беларуская мова уводзіцца дзеля таго, каб іх русыфікаваць і апраславіць; праваслаўным,—што такім способам зьбіраюцца іх перавясьці ў каталіцтва і апалячыць; а найбольш інтэлігентным сялянам, нежадаўшым верыць у падобныя магчымасьці, нагаварывалі, што „беларускія паны“ карыстаюцца беларускай мовай, як найпэўнейшым спосабам трымаць народ у цемнаце і хамстве, каб лягчэй было кіраваць імі ў сваіх карысных мэтах.

Высокарэлігійныя беларускія масы, як каталіцкія, так і праваслаўныя, захваляваліся і пачалі шукаць способу адхінуць небясьпеку ад шчыра абараняемай веры сваіх бацькоў. Способ гэты тут жа ўслужліва падказываўся: адмова ад беларускай „небясьпечнай“ мовы і перавод школы ў Велікарускі, *) або Польскі Аддзел. Рэзультатам гэтага ўзбунтаваньня думак была пастанова некалькіх школьных радаў беларускіх школ аб іх адказе ад беларускай мовы і аб жаданьні з рэлігійнай мэтай, ўвясьці ў гэтых школах некалькі лекцыяў польскай мовы; перайсьці на выкладовую мову польскую бацькі не прасілі, бо і немагчыма было гэтага зрабіць дзеля неразуменьня гэтай мовы бацькамі і дзяцьмі. Дзеля „небясьпекі“ **) беларускай мовы і няведаньня польскай, на якой толькі гаварылі некаторыя малітвы і то вельмі калечучы гэту мову,—выкладаньне магчыма было весьці толькі на расейскай мове, чаго і прасілі.

Атрымаўшы такія заявы, Дзьвінская і Люцынская Павятовыя Школьныя Управы выслалі асобныя камісіі дзеля абследаваньня гэтых заяваў і школ на мяйсцох. Камісія Дзьвінская, зложаная з асобаў компэтэнтных, сабрала ў кожнай школе агульны Сход Бацькоў, перагаварыла з імі і толькі ў трох школах, з 20 беларускіх школ Дзьвінскага павету, пашла па групе бацькоў, прызнаваўшых сябе беларусамі і гаварыўшых на гэтай мове, але нё пажадаўшых выкладаньня яе ў школе. Гэтыя 3 школы камісія пастанавіла перадаць на 1 год у Агульны Школьны Дэпартамант. Камісія люцынская, якая была зложана з асоб зусім ня знаючых беларускай мовы, і без удзелу ў ёй беларусаў, нашла, з 30 беларускіх школ Люцынскага павету, 6 школ спрэчных і пастанавіла: 3 школы перадаць Велікарускаму Аддзелу, а 3 — Агульнаму Школнаму Дэпартаманту. *).

Хістаньні гэтыя, выкліканыя ўплывамі і застрашываньнем з боку зразумела — улягуцца, калі насяленьне пераканаецца, што гэты нашэпты і страхі ня маюць пад сабой ніякага грунту і пашыраюцца асобамі, якія маюць свае асабістыя і варожыя беларускаму нацыянальнаму адраджэньню мэты.

У тых беларускіх школах, дзе працуюць новыя беларускія вучыцялі і дзе выкладаньне вядзецца выключна толькі ў беларускай мове, — ніякіх паразуменьняў няма. Наадварот, лік вучняў у параўнаньні з мінулым годам, значна ўзрос ды і самая зацікаўленасьць насяленьня да школ сільна павялічылася і памкнуліся да яе нават узрослыя элемэнты, дзеля якіх вучыцялі арганізоўвалі спэцыяльныя курсы граматы.

Зразумела, вельмі цяжка адразу перамагчы усё тое, што было прышчэплена беларусам сотнямі гадоў русыфікацыі і паленізацыі, але па тых рэзультатах, якія дасягнуты за адзін год працы, відаць як шпарка прачыхаецца народная самасьвядомасьць, і трэба спадзявацца, што праз 3—5 гадоў нацыянальная самасьвядомасьць беларускай меншасьці ў Латвіі дойдзе да такой ступені, на якой зусім ня знойдзецца мейсца ніякім застрашываньням і чуткам.

Падвадзіць рахубу бягучага 1922-1923 школьнага году яшчэ рана, а дзеля гэтага затрымаемся цяпер на некатарых цыфрах, ілюстрыруючых палажэньне беларускай школы ў даны мамэнт у адносінах да школ іншых нацыянальных меншасьцяў Латвіі.

Першым чынам аб школе аснаўной.

У пачатку бягучага школьнага году ў Латвіі было ўсяго 1725 аснаўных школ. Насяленьне Латвіі налічалася ў тым-жа моманце ў ліку 1.813.000 чалавек. Знакам тым—адна аснаўная

---

*) Велікарускі Аддзел да гэтага часу чамусьці называе сябе «Рускім», хоць апошні тэрмін зьяўляецца зборным і падобна слову «латвіец», не абазначае ніякае нацыянальнасьці, а служыць толькі дзеля паказаньня дзяржаўнай прыналежнасьці і можа адносіцца і адносіцца да кожнага грамадзяніну Расеі бяз розьніцы яго нацыянальнасьці.

**) Слова «небясьпека» бацькі, відаць, лічылі нявыгадным і яно усюды было заменена словам «непатрэбнасьць» з наіўнай матывіроўкай: «беларускую мову нам непатрэба вучыцца, бо мы яе усе добра знаем».

*) Бацькі аднэй з гэтых школ ужо падалі заяву аб навароце іх школы зноў пад загад Беларускага Аддзелу.

сама лёгка сьцяміць і Беларуса, і Украінца, тады калі ўжо надта трудна зразумець Вялікаросу з аднаго боку і Беларуса, адчасьці і Украінца, з другога.

Гэта зьявішча так сама пэўнае, як і папярэдняе—лёгка можна выясьніць. Жыцьцёвыя абставіны памаглі стварыць такія а ня іншыя факты. З аднаго боку палякі, якія раскіданыя на Беларусі на Заходзе гусьцей, на Усходзе радзей ці зусім няма; тое самае больш-менш і з Украінцамі. Яшчэ нат балей, бо ўспомнім што ў працягу некалькіх сталецьцяў абедзьве старонкі належалі да Рэчыпаспалітае Польскае, так што й мовы іх былі праз увесь гэны час пад уплывамі польскімі, тады калі аддзеляныя граніцамі ад Маскоўшчыны разьвіваліся зусім ад яе незалежна. Аднак адна і другая прычыны зусім другарадныя; прычына, якая выкапала такі глыбокі роў паміж беларускаю і украінскаю з аднаго і маскоўскаю з другога боку, гэта была і ёсьць сэмазіолёгія і шукаць прычын на іншым грунце было-б што найлепш няразвагаю.

Мова беларуская і украінская, як галіны славяншчыны, узгадоўваліся выключна на ўласным грунце, выходзячы з іх асаблівасьцяў фонэтычных, не падлегаючы уплывам іншых расаў. Зусім інакшае было разьвіцьцё маскоўскае; гэта была мова калёнізатараў-славян і абславяншчаных, раскіданых астраўкамі густымі сярод пляменьняў фінскіх, якія з часам перамяшаліся з імігрантамі, прыймаючы іхнюю славянскую гутарку І дзеля гэтага бачым, што глыбь лексіколёгічная маскоўская, маець у сабе надта многа слоў не славянскіх, а прытасаваных толькі фонэтычна да зваротаў імігрантаў. Гэтыя перамены мусялі стварыцца ў старонцы далёкай ад цэнтру славяншчыны, праз доўгі час зусім ад яго аддзелянай, у надта блізкім суседзтве з даўнымі жыхарамі—фінамі і пад бязупынным уплывам войстрага паўночнага клімата, які фізыолёгічна пераінакшываў розныя органы голаса. І гэта ня адна толькі прычына дэславянізацыі маскоўскае мовы. Татарскае ярмо, так доўга душыўшае Маскву, аставіла шмат элемэнтаў татарскіх, падпарадкаваўшыхся, праўда, да зваротаў славянскіх колішніх імігрантаў. І вось, дзякуючы вышэйпамянёным прычынам і абставінам, зусім чужацкія элемэнты ўеліся ў гутарку Вялікаросаў, найбалей мо бачым гэта у ўсходняй часьці Маскоўшчыны, сучасная расейская мова далёка адсунулася ад беларускай і наагул супольнага іхняга кораня. Але гэта яшчэ ня ўсё. На гэту іх неаднолькавасьць —рознасьць папхнула адна рэч, якая дужа моцна выказваецца ў будзёныя дні. І фінскіх і татарскіх слоў і зваротаў ня так ужо многа, каб дзеля гэтага немагчыма ці цяжка было нам паразумецца з Маскоўцамі. А вось маюць яны надта многа слоў чыста-славянскіх, значаньне, якіх аднак так далёкае ад характэрнага сэмазіолёгічнага пачатковага, што азначаюць яны зусім іншую рэч, часта зусім адваротную чымсьці разумеюць у іх Беларусы ці Украінцы. Гэта зьяўляе сабою вялікую цікаўнасьць з боку этнопсыхолёгічнага, перадусім у прыметах. Бачымо там драгацэнныя показы мэтаморфозы сэмозіолёгічнае, якія могуць ў поўнай меры нам выясьніць, якія страшэнныя перамены ідэолёгічныя тварыліся ў псыхіцы нацыі велікарускае ўжо хаця-б у спосабе азначаць пэўныя асаблівасьці псыхічныя і маральныя, выражаныя праз прыметы, спэцыяльна там, дзе сустрэкаемся з паняцьцём дабра і зла. Гэтых уваг, мо праўда і кароцянькіх, зусім хапляе, каб выказаць розьніцы, якія бачацца паміж моваю чатырох славянскіх пляменьняў (Беларусы, Вялікарусы, Украінцы і Палякі)".

Да вышэйпаказанага можна было-б шмат чаго дадаць аб залежнасьці кожнае з гэтых моваў, ад гэографічных і кліматычных абставін, у якіх жывуць гэтыя народы. Людзі, маючыя нат супольную гутарку, калі жывуць пад „living рознымі" небамі, маюць іншыя розныя характары, залежна ад клімату, твораць іншыя мовы.

Вось аб чым ня ведаюць і ня хочуць ведаць зусім нашыя „дабрадзеі". Ня ведаюць ці ня хочуць ведаць яны і афіцыяльных прыгавараў вучоных установаў, як напр., прызнаньне Акадэміі Навук у Петраградзе у 1905 г, у якой гаворыцца, што безумоўна мовы беларуская і украінская—славянскія і зусім розныя ці ад расейскае, ці нейкае іншае. І кажучы так, яны не займаліся пытаньнем, ці ёсьць такія народы, ім йшло аб праўду навуковую, яны прызналі беларускую мову самабытнай і гэта даець нам юрыдычнае права патрэбаваць сабе беларускіх школ.

С. Грынкевіч.

⟡⟡⟡⟡

Маленькі фэльетон.

Саусім нацыянальная назва.

Некаторыя расейцы, ад няма чаго рабіць на эміграцыі, перахрысьцілі быўшую вотчыну „Дому Раманавых", даўшы ёй новае імя. Была нядаўна вось „Россія", а па думцы мудрых яе некаторых сыноў мусіць яна цяпер называцца „Евразія".

Падобныя майстры ёсьць і сярод „быўшых" беларусаў.

„Быўшых" —таму, што цяпер яны ўжо хочуць называцца йначай

Ды, праўда й тое, што гэта за назва гэтая, нікому невядомая—„беларусы", „Беларусь",

Адным гэта так да ўспадобы, што яны ня могуць ніводнага дня легчы спаць раней, чымся тры разы не перажагнаюцца, ды ня скажуць разоў са дзьвацаць гэтае назвы.

Сюды можна аднесьці розных патэнтованых і не патэнтованых беларускіх (вось і памыліўся—цяпер ужо трэ было-б сказаць іначай) „дзеячоў", «паўдзеячоў», „паддзеячоў" і «дзеячыкаў». Іх ня надта шмат.

Другія—гэта вялізная шэрая хмара нашага народу, які саўсім яшчэ ненасмакаваўся гэтаю, для мудрых „павадыроў" яго пастарэўшаю, назваю, а дзенядзе жыхарствуе сабе, як так сабе: «тутэйшы».

Але што там гаварыць аб шэрай масе, мудрацы заўсёды цікавейшыя на выгляд.

Адзін наш мудрэц, стаўшы студэнтам старога заграпічнага Унівэрсытэту, ўдарыўся ў гэткую старасьветчыну, што бяз ніякіх трудоў адкапаў, як яму здаецца „гістарычны н а з о ў беларусаў".

Цяпер, бачыце, часта гаўкаюць, што беларусы — народ саўсім негістарычны.

Дык пачаў камбінаваць наш мудры юнак, як-бы гэта адным росчыркам бравага пяра скасаваць, няцікавую для яго, назву «Беларусь» ды замяніць чымнябудзь гэткім, каб усім уваччу пацямнела.

Кінуўся ён спачатку да спробаванага спосабу выдумляньня штучных словаў; гэта ўжо раней удавалася і рэзультат—найлепшы.

Навюсенькія, як шкло звонкія, слоўцы ўваходзяць у моду, ўбіваючыся ў галовы беларускай вучнёўскай моладзі, трапляючы ў гэтыя скарбонкі проста са школьных падручнікаў, зрэдагаваных мудрацом-эмігрантам-студэнтам.

Валяй душа! Можа й новае імя Беларусі гэтак-жа лёгка прышчэпіцца да маладога пакаленьня.

Студэнт спомніў, што раз у жыцьці ён ужо рыхтаваўся быць ксяндзом і наперад ведаў, што ў будучыне можа давесьціся хрысьціць дзяцей.

Але, каб ведаць загадзя, што давядзецца перахрышчываць цэлы народ—гэтага ён раней ня думаў і, нажаль, не падрыхтаваўся.

Дык пачаў проста з галавы запісваць на вольнай картачцы блёк-ноту розныя, няпростага гатунку, словы:

Травія, Лесія, Рэкія, Кукія, Ідыя, Айяйія...

На момэнт спыніўся і пачаў мазгаваць.

Пачаў шукаць сэнсу ў наехаўшых на паперу словах:

— Травія,—меркаваў ён,—гэта н а з о ў не благі, хаця крыху праставаты.

Але-ж травы ў нас даволі, кожны лёгка зразумее адкуль слова гэтае завязалася і можа нават падумаць, што слова вырасла з травы, а не з маіх мазгоў.

Гэтак не надаецца да ўжываньня й Лесія, бо кожны нямецкі гандляр ведае, што мы—лясная старана.

Ня лепшы н а з о ў і Рэкія, бо рэкі ёсьць шмат дзе на грэшнай зямлі.

Кукія! Эврыка! Тут хіба толькі кожная маладая маці дадумаецца адкуля слова пайшло, бо нашыя дзеці, часта г у к а ю ц ь „кука", „кука", калі ім палец забаліць.

Ну, але непаважна гэта будзе, нейк падзіцячаму.

Ідыя... Гэта даволі рызыкоўна, бо людзі разумныя падумаюць, што мысягоньняшнія, пакуль што, беларусы—ідыёты.

А гэта крыху ня так, не саўсім згодна з праўдаю.

Айяйія... Вось гэта дык на нейкі час быўбы найпраўдзівейшы назоў:

Нас цяпер здорава лупяць, яшчэ здаравей нам баліць і ня шкодзіла-б на ўвесь сьвет Аяяйкаць.

Але ў вушах можа таксама забалець дый пяршыць калі-нібудзь пачне.

Што там доўга галаву ламаць, махну я лепей проста Крывія.

Бо былі-ж на нашай зямлі ў невядома якія сівыя часы крывічы, ад іх н а й б а л е й і ўвесь наш род пайшоў.

Наагул гэтае слова шмат можа мець з н а ч э н ь н я ў, найхутчэй пачне народам вымаўляцца, можа з часам вельмі спадабаецца, можа і ня будзе нават здавацца... крыху крывым.

А народ, пэўна што, рад будзе, бо новае заўсёды больш цешыць, як старое.

Беларусь аднавіцца. Ей будзе куды л я п е й, бо як хочаце, а гэтак яе яшчэ ніхто ніколі не называў. Чэсьць гэтага назову навекі належыць майму роду і пакаленьню.

Хай жыве Крывія!—гукнуў ад аўтарскае радасьці студэнт і, не адкладаючы на заўтра, сеў пісаць цэлы трактат на новую тэму.

Звончык.

⟡⟡⟡⟡

Пісьмы з Сэрбіі.

Пацалунак ў руку.

Гэта здарылася ў першы тыдзень майго прыезду ў Сэрбію.

школа ў Латвіі прыпадала, ў сярэднем, на 1050 асоб жыхароў.

Параўняем цяпер працэнт граматнасьці і лік аснаўных школ, якія маюць беларусы, з працэнтам граматнасьці і лікам школ аснаўных у іншых галоўнейшых нацыянальнасьцяў Латвіі.

Нацыянальнасьць.	Працэнт граматнасьці мужчын і жанчын.	Колькасьць нацыянальнасьці	Лік аснаўных школ.	На які лік жыхароў прыходзіцца 1 асн. школа
Латышы	74—74 проц.	1.119.000	1.317	850
Вялікарусы	43—28 проц.	91.477	198	462
Немцы	83—87 проц.	58.097	73	796
Беларусы	39—27 проц.	66.194	50	1324

Табліца гэта так ярка малюе становішча прасьветы беларускай нацыянальнай меншасьці, што не патрабуецца ніякіх камэнтарыяў. Вывады з яе таксама напрашываюцца самі сабой: неабходнасьць павялічыць лік беларускіх аснаўных школ яшчэ на 50%-75%, а таксама дабіцца, каб прыцягнуць шырокія беларускія масы на вячэрнія курсы для пісьменных.

Амаль такі-жа малюнак і з сярэдняй школай.

Усяго ў Латвіі 109 сярэдніх школ, з 15.000 вучнямі ў іх. Гэта знача што кожная сярэдняя школа прыходзіцца, ўсярэднем, на 16.750 чалавек насяленьня, а ў кожнай школе вучыцца 138 вуч.

Калі параўняць гэтыя данныя з статыстычнымі даннымі аб школах кожнай у асобнасьці нацыянальнасьціў Латвіі, то атрымаецца гэткі малюнак:

Нацыянальнасьць	Колькасьць нацыянальнасьці	Лік сярэдніх школ	На які лік жыхароў прыходзіцца 1 сярэдняя школа
Латышы	1.119.396	60	18.656
Вялікарусы	91.477	25	3.659
Жыды	9.368	9	8.818
Беларусы	66.194	2	33.048
Немцы	58.097	10	5.809
Палякі	52.244	3	17.414

Тут таксама ўсё ясна бяз слоў.

Напрашываюцца і тут такія-ж самыя вывады; як і адносна аснаўных беларускіх школ, але да іх прыбаўляюцца і яшчэ некаторыя: беларуская нацыянальная меншасьць жыве на вёсках, а дзеля гэтага можа пасылаць сваіх дзяцей толькі ў такія сярэднія школы, якія знаходзяцца непадалёк ад іх вёсак, або маюць танныя і добра пастаўленыя інтэрнаты; беларускае сялянства і дашчэнту зруйнаваная вайной і інтэлігэнцыя, пастаўленая ў неабходнасьць утрымліваць сваіх дзяцей, якія вучацца ў сярэдняй школе, асобна ад усей сям'і ў дарагіх мястовых інтэрнатах, —часта зусім не маюць магчымасьці каб аплаціць за права навукі, дзеля гэтага неабходна прылажыць усе высілкі на тое, каб зрабіць магчымым зусім зволніць ад платы 50% вучняў беларускай сярэдняй школы, а для іншых 50% панізіць яе да палавіны.

VII.

Агульныя вывады.

Год працы беларускай школы давёў яе жыцьцёвую неабходнасьць і пераканаў ініцыятараў яе паяўленьня ў тым, што яны не напрасна паднялі свой голас у абароне інтэрасаў найбольш адсталай часткі латвійскіх грамадзян, — беларускай нацыянальнай меншасьці.

Тыя дакоры, якія сыпаліся на Беларускі Аддзел у мінулым годзе за часовае карыстаньне расейскай мовай для выкладаньня ў беларускіх школах, цяпер, з пераходам першай партыі беларускіх школ на выкладаньне на беларускай мове, ў значнай ступені адпадаюць, а ў будучым годзе і зусім адпадуць. А калі мы яшчэ прыпомнім, што ня толькі ў беларускіх школах, але таксама і ў школах іншых меншасьцяў, а часам нават і ў латыскіх нацыянальных школах*), абставіны школьнага жыцьця патрабавалі, і патрабуюць часовага карыстаньня расейскай мовай, як мовай выкладовай, — дык гэта абвінавачэньне, ўжо і сёньнека, зусім адпадае.

Істнуючыя ў беларускіх школах недахваты—ў значнай меры агульны з недахватамі іншых школ у Латгаліі і можна іх будзе пазбыцца ў бліжэйшыя гады, па меры наладжываньня агульнага жыцьця Латгаліі.

Імкненьне некаторых меншасьцяў вясьці змаганьне з беларускай школай, з мэтай падпарадкаваньня не сваім уплывам, разглядаецца і ўважаецца беларусамі, але, зважаючы на тое, што ў гэтых меншасьцяў цяпер няма ў руках гаспадарсьцьвеннага прымусовага апарату, якім у свой час яны карысталіся дзеля сваіх мэтаў,—сучасныя іх спробы скончацца на нічым, асабліва пры агульным падняцьці ў беларусаў нацыянальнай самасьвядомасьці і пры Дэмакратычна-Рэспубліканскай Уладзе, якая лёяльна адносіцца да ўсіх меншасьцяў і безстароньне абараняе іх правы ад усялякіх напасьцяў з боку. Дзеля гэтага беларускія культурна-прасьветныя арганізацыі і паасобныя працаўнікі спакойна ўзіраюцца на гэтыя напасьці і ня думаюць уцягівацца ў накідываную ім барацьбу, каб не марнаваць сілаў і часу, так патрэбных для шырокай прасьветнай працы ў беларускіх масах, каб хоць крышку прыбліжыць іх да роўні агульна-латвійскай культуры.

Страшная беднасьць беларускага сялянства і мястовых зьяўляецца яшчэ аднэй перашкодай да пашырэньня сярод іх прасьветы, але і гэта зьявішча, з паступовым паляпшэньнем агульных варункаў быту і з належнай дапамогай улады і грамадзкіх арганізацый бязумоўна зьменшыцца і ня стрымае таго патоку сьвету, які ўжо пачынае пранікаць сарод беларускай нацыянальнай меншасьці ў Латвіі.

К. Езавітаў

К А Н Е Ц.

*) У м. Краслаўцы і ў іншых мяйсцох Латгаліі.

Я ішоў вуліцай горада Ніш. Шчыпала за сэрца, грызла нуда па Бацькаўшчыне, палохаў заўтрашні дзень. Ды ўсе мы—і беларусы, і украінцы, і маскалі—ўсе мы яшчэ былі пад уражэньнем рэвалюцыяў і іх вынікаў.

Сонца пякло без жаднай літасьці, нават дыхаць цяжка было.

— Паночак!.. даражэнькі!..

Чую родную мову і сам ня веру свайму вуху.

— Во дзе нам давядося спаткацца... на чужыне... Аглядаюся...

— Панічка... пані Зося!—ад радасьці цалую яе ў абедзьве рукі. — Які вецер загнаў вас сюды!

— Які і вас!..

Пані Зося — мая старая знаёмная. Цяпер жонка афіцэра, яна да вайны была вучыцелькай ля Менску. Яшчэ дзяўчынкаю цікавілася адраджэньнем сваей Бацькаўшчыны, пісала ў газэці „Наша Ніва", бегала на сходкі, а ў часе вайны і расейскай рэвалюцыі шмат працавала на карысьць беларускае народнае школы. Пасьля настала бальшавіцкая ўлада і ўсе тыя, хто верыў і хацеў верыць, што незалежнасьць Бацькаўшчыны можна дастаць праз Калчака, Дзнікіна або Врангеля, ўсе цяпер сядзяць у Сэрбіі, сланяючыя па сьмярдзючых вуліцах Стамбула, гаруюць у Францыі.

Ля нас стаяла чалавек 5—6 сэрбаў і сэрбак, яны з цікавасьцю прыслухіваліся да нашай гутаркі.

— Господіне, зашто ты любіш ню руку (пане, зашто ты цалуеш яе ў руку)?—запытаўся у мяне адзін сэрб. Яна твая жонка?

— Не, ня жонка...

— Тады чаму цалуеш у руку?

— Такая мода... у нас ўсе цалуюць... Сэрб паставіў на мяне вочы і паківаў галавою.

— Срамітa... шацавая (шалёная) мода! Сэрб ніяк не мог уціхамірыцца, бо пацалунак у руку кабеты ніяк ня ўкладаўся ў яго галаве.

Пані Зося ціха сьмяялася.

— Гэтак заўсёды, як убачуць, што мужчына цалуе у руку маладой кабеціны, дык і прыстаюць: а чаму і дзеля чаго?

Я сьціскаў плячмі ня ведаючы што адказаць.

— Ну, добра,—сказала сэрбу пані Зося:—вам цікава і „дзівасія", што нашы мужыкі цалуюць у руку кабеты, а для мяне яшчэ больш «дзівасія», што тутака кабета цалуе у руку мужыка.

— Мы войнікі (жаўнеры),— не бяз пышнасьці адказаў сэрб.—Мы дзяромся на вайне, мы вартаўнікі сваей зямелькі, а кабета... Кабета ня кане за сваю кучу (хату), кабета не нясе мужыччае працы...

У Сэрбіі па вёсках так і вядзецца, кабета цалуе ў руку мужыка, да труны працуе, ня падклаадаючы рук, і дасюль ня мае таго голасу, які мае наша кабеціна. Цікава ва ўсім гэтым і тое, што тутака сама кабета ня хоча рупіцца.

М. Запольскі.

ДОПІСЫ.

Ссыпка на польскіх вучыцялёў ад нашага сялянства.

Школ беларускіх нам адчыняць не дають, а на вучыцялёў істнуючых у нас польскіх школ некаторыя з гмінных радаў прымушаюць нашых сялян зьбіраць на кожнага вучыцеля па 12½ пуд. жыта, 4 пуды ярыны, 30 пуд. бульбы і 1 пуд масла альбо сала. Магчыма, што гэта ня ўсюды праведзена, але мы маем пад рукой дакумант, які ілюструе гэты новы налог з нашага селяніна на таго польскага вучыцеля, які атрымлівае сталую і салідную пэнсію ад Ураду. І гэты налог вымушае Жодзішская гмінная Рада Свенцянскага павету 13. II. 23 г. № 294 ад Апекі Школьнай вёскі Расла.

Відаць, туга прыходзіцца польскаму вучыцелю на нашых землях і пры вялікай пэнсіі ад Ураду, калі яму пат рэбна яшчэ гэткая вялікая ссыпка.

Мы пытаемся польскага школьнага інспэктара Сьвенцянскага павету, ці вядома яму, што для польскага вучыцеля у в. Расле Жодзішскай воласьці, які дастае, мусіць, салідную пэнсію ад Ураду, гмінная рада прымушае сялян зьбіраць ссыпку і ці праўна гэта робіцца?

N.

Бяліцкая гм. (Лідчына).

Дзе цяперыка мы жывём дык нідзе даўно рос адвечны лес. І вось гэты лес паны прадалі спэкулянтам, а зямлю купілі сяляне і разбудаваліся асабнякамі, якіх налічваецца 75 і называюцца яны Ліпічанская пушча. У гэтую восень ліпічанцы пастанавілі адчыніць сваю беларускую школу. Нанялі на свой копт вучыцеля Юзіка Хрышчановіча, адвялі і наладзілі пад школу лепшую хату і вучэньне загудзела. Школа налічвала 45 вучняў. Былі ў нас вучыцялі з Пазнані урадовыя, але яны таго праз цэлые зімы не навучылі колькі грам. Хрышчановіч у некалькі нядзель,—ведама родная школа! Так прабыло да каляд, урэшце зваліася бяда (у нас усюды толькі і чуеш аб бядзе), наляцела паліцыя з пастарунку у Бяліцы і зачынілі школу. Са сьлезамі бацькі маліліся адмяніць злую пастанову. Не памагло, яшчэ сталі пагражаць і лаяць. Ня сьлёзы тут патрэбны.

С. Л—цкі.

М. Несьвіж.

26 лютага ў справе выпушчэньня на волю заарыштаваных дзьвёх беларускіх вучыцелек П. Б. і Л. З., асобаў хворых, прыбыў у Несьвіж дэпутат Сойму Сымон Рак-Міхайлоўскі. Па выясьненьні справы ў адпаведных уладаў і прыняцьці мер да звальненьня тых вучыцелек з пад арышту дэпутат удаўся да Беларускае Гімназіі ў Несьвіжу, дзе хор гімназіяльны, вітаючы беларускага дэпутата, прапеяў гымн і некалькі беларускіх народных песьняў. Д путат знаёміўся наогул з пастаноўкай школьнага дзела ў Гімназіі і яе надта незавідным матэрыяльным становішчам. Педагогічны невялікую субсыдыю Гімназіі ад Цэнтр. Бел. Шк. Рады, дэпутат дзякаваў пэдагогічны пэрсанаць за іх ахвярную працу ў справе асьветы беларускае моладзі, дакляраваў неадкладна парушыць справу з палепшэньнем фінансавага стану Гімназіі, якая да гэтага часу жадные дапамогі ад Ураду дастаць не магла, і пакідаючы гімназію, склаў на карысьць гімназіяльнага хору 50.000 мар. польскіх.

У дзень прыезду дэпутата быў закладзены ў Несьвіжы Сэкрэтарыят Беларускага Пасольскага Клюбу, кіраўніком якога зьяўляецца грам. Язэп Шпаркевіч; сэкрэтарыят месьціцца на Альбянскай вуліцы, д. № 28.

Несьвіжанін.

З беларускага жыцьця.

250 вучыцялёў, якія кончылі кракаўскія курсы марнуюць час ужо некалькі месяцоў, бо школ ім чамусьце не даюць, а патрэбуюць, ад іх доказаў палітычнай надзейнасьці. А тым часам вучэбны год кончыцца. Зьвяртаем на гэта ўвагу нашых паслоў.

Вучыцель Крыткоўскі зноў пасаджаны на Лукішкі. Крыткоўскі, за перадвыбарную агітацыі быў арыштаваны і прасядзеў у вастрозе колькі месяцоў, а пасьля быў звольнены пад залог.

Будаўляна—кватэрная камісія гор. Вільні зрабіла запрэт Беларускаму Грамадзянскаму Сабраньню ладзіць прадстаўленьні на сцэне, з тэй прычыны што памешканьне Сабраньне не адпавядае запатрэбаваньням названай Камісіі.

У Лёндыне пачаў выходзіць журнал пад названьнем: „The Slavonic Review" (London W. C. 2. Kings College, Strand) пад рэдакцыяй ангельскіх славістаў B. Pares, R. W. Seton — Watson і Strand. Мэта журнала разгляд і пазнаваньне гісторыі, гаспадарсьцьвеннасьці, мовазнаўства і пісьменнасьці ўсіх славянскіх народаў.

Каапэратыўнае выдавецтва „Савецкая Беларусь" у Менску выдае „Зборнік сцэнічных твораў" кніжка першая, у які ўваходзяць пьесы Купалы, Кудзелькі і Родзевіча і „Зборнік апавяданьнеў" З. Бядулі.

Жыдоўская секцыя замежнага аддзелу Госізадта (Бэрлін) пачала друк беларускіх казак, пераложаных на жыдоўскую мову і апрацованых для малых дзяцей жыдоўскім пісьменьнікам Л. Квітко. Казкі будуць выданы ў адной кнізе (9—10 аркушаў) з ілюстрацыямі Лісіцкага.

У Вітабску пад кіраўніцтвам Міхася Зарэцкага заснавана беларуская трупа, якая складаецца з беларусаў вайсковых і працуе, галоўным чынам, у вайсковых клюбах сярод гарнізоннага войска.

Беларускай трупай В. Галубка ў мінулым 1922 годзе ў розных пунктах м. Менску і на павеце дадзена 112 спэктакляў.

Цішка Гартны напісаў пьесу „Сацыялістка", якую перадаў для пастаноўкі Беларускаму Дзяржаўнаму тэатру.

Масавыя арышты.

Віленская паліцыя ў паветах: Ашмянскім, Сьвянцянскім, Вялейскім і Дзісьненскім арыштовываець сотнямі беларусаў абвінавачваючы іх за палітычную дзейнасьць. Некульі дзесяткаў закаваных у кандалы прывезены ў Вільню на Лукішкі.

З каапэратыўнай хронікі.

Рада Віленскага Саюзу Каапэратываў пастанавіла запрапанаваць бліжэйшому Зьезду поўнамоцнікаў прылучэньне да Саюзу Работніцкіх Каапэратыўных Таварыстваў у Варшаве, матывуючы сваю пастанову тым, што Саюз за сёды імкнуўся зьвязаць ў каапэратыўным руху працоўныя масы народу.

Віленскі Саюз Каапэратываў прадаў паміж сваімі сябрамі і прыватнымі асобамі блізка на 10 мільёнаў акцыі Людовага Банку ў Варшаве. Апошні мае сваім найбліжэйшым заданьнем аказаньне грашовай дапамогі каапэратывам і неўзабаве адчыняе ў Вільні сваю філію.

Віленскі Саюз Каапэратываў прадаў тавараў за студзень на 76 мільёнаў мар., а за люты на 216 міл. мар.

У студні г. г. зьліквідаваўся каапэратыў у Буйвідзах Віленскага пав. прычына—недастача энэргічных, адданых справе працаўнікоў.

У Парафіянаве Дунілав. пав закладаецца каапэратыў спажыўцоў пад назвай „Прамень".

Бібліяграфія.

Беларуская выдавецкая праца ў Сав. Беларусі.

Надрукована.

Янка Купала. Спадчына. Зборнік вершаў. Стр. 224.

Якуб Колас. Водгульле. Зборнік вершаў, стр. 120.

Цішка Гартны. Песьні працы і змаганьня. Зборнік вершаў. стр. 104.

Цішка Гартны. Сокі цаліны. Раман у 3 х частках. Бацькава воля часьць 1. стр. 160.

Ясакар. Пад родным небам. Зборнік вершаў, стр. 134.

Полымя. Месячнік № 1 стр. 92.

Полымя. Месячнік № 2 стр. 152.

Фр. Багушэвіч. Дудка Беларуская і Смык Беларускі (у аднэй кнізе). стр. 102. 48 стр. тэксту і 20 стр. малюнкаў.

М. Чарот. Босыя на вогнішчы. Паэма з малюнкамі.

Л. Радзевіч. Пакрыўджаныя. Драма ў 4-х актах.

Якуб Колас. Казкі жыцьця. стр 84.

Адраджаньне. Часопісь Сшыток I стр. 330.

Сшыток II

М. Чарот. Завіруха.

Ул. Тэраўскі. Беларускі лірнік. Сьпеўнік на 4 галасы. 99 песьняў.

Зоркі. Журнал для дзяцей з малюнкамі і з нотамі. Вышла дзесяць нумароў.

Насьценны мастацкі календар.

Беларускі рабоча—сялянскі календар.

Ул. Ігнатоўскі. Кароткі нарыс культурна—нацыян. адраджэньня Беларусі, стр 196

Праф. Н. Янчук. Нарысы па гісторыі беларуск. літэратуры. Старадаўны перыяд, стр. 120.

Язэп Лёсік. Практычная граматыка часьць I. Выдан не другое. стр. 316.

Некрашэвіч. Роднае Слова Першая кніга да чытаньня пасьля лемэнтара. стр. 162.

Некрашэвіч. Роднае Слова. Кніга другая.

Лукашэвіч і Валасковіч. Мэтодыка арытмэтыкі. стр. 176.

Лукашэвіч і Валасковіч. Зборнік арытмэтычных задач, ч. I.

Лукашэвіч і Валасковіч. Зборнік арытмэтычных задач. ч. II.

Круталевіч. Элемэнтарная альгебра, часьць I.

Цыгельман. Аснаўныя пачаткі арытмэтыкі.

Некрашэвіч. Беларускі лемэнтар.

Шапашнікаў і Вальцаў. Задачнік.

Кісялёў. Альгебра.

П. Каравай. Беларуская народная творчасьць.

Б. Тарашкевіч. Беларуская граматыка.

Кармовыя расьліны — сэрадэля і пялюшка.

Савецкая Беларусь. Штодзенная газэта.

Лёсік Яз. Наша крыніца. Хрыстаматыя.

Гутаркі аб тым, што павінна ведаць сялянская моладзь.

Процілхалерныя лістоўкі.

Адозва Нар. Каміт. Земляроб.

Белар. разрэзная азбука.

Вольны сьцяг. Часопісь.

Беларуская Навуковая тэрміналёгія.

Маладая Беларусь. Навукова-літэратурны зборнік. стр 84.

Ігнатоўскі Ул. Матывы лірыкі песьняра М. Чарот.

Нарыхтованы да друку:

Каганец. Поўны збор твораў.

Зьмітрок Бядуля. Зборнік апавяданьняў.

Сцэнічны творы. Сшыток I.

Чарот. На Купальле. Пьеса.

Канчар. Эканамічная Геаграфія Бел.

Пічэта. Гісторыя Беларусі, ч. I. Ад старадаўных часоў да Люблінскай вуніі.

П. Каравай. Хрыстаматыя беларускай народнай літэратуры

Равенскі. Зборнік песьняў з нотамі (26 песьняў)

Траяноўскі. Прыродазнаўства, ч. I

" " ч. II

" " ч. III

Азбукін. Геаграфія Эўропы.

Круталевіч. Альгебра, ч. II.

Кісялёў. Геомэтрыя.

Якуб Колас. Мэтодыка роднае мовы.

М. Грамыка. Пачатковая геаграфія. Родзімаведзеньне.

Апрацоўваюцца:

Смоліч А. Геаграфія Эўрапэйскіх краёў.

Некрашэвіч і Бойко. Маскоўска-беларускі слоўнік.

Сэкрэтарыяты Беларускага Пасольскага Клюбу.

1) **Вільня**, Віленская вул. № 12 кв. 6.

2) **Ліда**, II Слабодка № 8 сэкрэтар Калясінскі.

3) **м. Глыбокае**, Дзісьненскага павету, вул. Сенкевіча № 46.

4) **Жодзішкі**, Сьвенцянскага пав. кс. Годлеўскі.

5) **Навагрaдак**, Вялікі Рынак 14, сэкр. Ян Біруковіч.

6) **Нясьвіж**, Альбянская 28, сэкр. Ян Шпаркевіч.

7) **Столбцы**.

8) **Баранавічы**.

9) **Горадня**, Мастовая 9.

10) **Валкавыск**, Пясковая 14.

11) **Бельск**, Замковая вул. № 3. кв 1 сэкр. Канстанцін Карыцкі.

12) **м. Саколка**, Горадзенская вул., № 34.

13) **м. Клешчэлі**, Бельск. павету, вул.

14) **м. Крынкі**, Горадзенскага павету, Горадзенская вул. № 34.

Рэдактар-Выдавец Я. Лагіновіч.

Друкарня С. Бэккера, Субач, 2.